

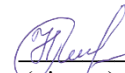

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут природокористування та
гуманітарних наук
Кафедра філософії і суспільних наук

СИЛАБУС
ОК 1 Історія української державності і культури

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

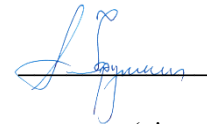

(підпис)

Шаkun Н.В.
(прізвище та ініціали)

« 30 » серпня 2024 р.

Розробник (-и): Крук О.І., професор, к.і.н., доцент

(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь і вчене звання)

(підпис)

Силабус навчальної дисципліни обговорено на засіданні кафедри філософії і суспільних наук
(назва кафедри)

Протокол від «30» серпня 2024 р. № 8

Узгоджено з гарантом освітньої програми:

(підпис)

Шаkun Н.В.
(прізвище та ініціали)

1. Загальна інформація про дисципліну.

Тип дисципліни	Обов'язкова
Мова викладання	українська
Рік навчання та семестр	1 рік навчання / 1 семестр ОПП «Аналітика суспільно-політичних процесів», першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Викладач (-і)	Крук Олександр Іванович, професор кафедри філософії і суспільних наук, к.і.н., доцент
Профайл викладача (-ів)	https://dfss.stu.cn.ua/kafedra/komanda/komanda-kruk/
Контакти викладача	o.kruk@stu.cn.ua

2. Анотація курсу. Історія української державності і культури – одна зі складових усього спектра історичних наук – відіграє провідну роль у процесі формування високої історичної свідомості та політичної культури. У сучасних умовах зростає роль «Історії української державності і культури» як інструмента пізнання історичних процесів, гуманістичних засад виховання патріотизму, формування світогляду й історичного мислення для активізації громадянської діяльності здобувачів вищої освіти. Курс «Історія української державності і культури» є одним із визнаних компонентів загальної гуманітарної підготовки спеціалістів будь-якого профілю, що передусім зумовлено особливостями цієї дисципліни. Він передбачає опанування певного інструментарію історичної науки, вивчення історичного минулого українського народу, проблем етногенезу української нації, закономірностей політичних, соціально-економічних і культурних процесів, що відбувалися на теренах України, а також перспектив розвитку української державності. Дисципліна складається з двох модулів: «Витоки української державності. Державність України до XIX ст.», «Відродження національної свідомості. Українська державність XX – XXI ст. Україна в контексті європейського історичного процесу».

3. Мета та завдання курсу. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія української державності і культури» є опанування певного інструментарію історичної науки, вивчення історичного минулого українського народу, проблем етногенезу української нації, закономірностей політичних, соціально-економічних і культурних процесів, що відбувалися на теренах України, перспектив розвитку української державності. Основне завдання вивчення дисципліни «Історія української державності і культури» полягає у тому, що вона сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти загальної й політичної культури, національної свідомості, світогляду патріота й громадянина України, усвідомленню нерозривного зв'язку між традиціями і досвідом різних поколінь українців, вихованню відповідальності за долю своєї Батьківщини, спонуканню до розбудови та зміцнення держави.

Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти має набути або розширити загальні (ЗК) компетентності, передбачені освітньою програмою:

ЗК11. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК12. Здатність діяти на підставі етичних міркувань (мотивів).

ЗК14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

4. Результати навчання. Здобувач має досягти або вдосконалити наступні програмні результати навчання (ПРН), передбачені освітньою програмою:

ПРН16. Вміти застосовувати загальногуманітарні та філософські знання в різних сферах життєдіяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен знати: найважливіші етапи історичного розвитку українського народу (первісна епоха, Київська Русь, литово-польська доба, національна революція XVII ст., період XVIII – XIX ст., епоха революції та визвольних змагань 1917 – 1921 рр., період 1920-х – 1930-х рр., Друга світова війна, післявоєнний розвиток 1945 – 1985 рр., національне відродження українського народу, розбудова української державності, проблеми сучасного розвитку України). Після вивчення курсу здобувачі будуть здатні вміти аналізувати і оцінювати явища розвитку українського суспільства в контексті світової історії, зіставляти історичні процеси з епохами, застосовувати набуті знання для аналізу сучасної ситуації й перспектив розвитку України, відстоювати національні інтереси держави.

5. Пререквізити. Передумовою для вивчення дисципліни є базові знання зі шкільного курсу Історія України, Всесвітня історія.

6. Обсяг курсу.

Вид заняття	Загальна кількість годин
Лекції	24
Семінарські (практичні) заняття	16
Самостійна робота	80
Всього кредитів (годин)	4 (120 годин)

Форма проведення занять – лекційні, семінарські (практичні), самостійна робота – з використанням системи дистанційного навчання Moodle, літератури, відеоматеріалів.

7. Тематика курсу.

Змістовий модуль 1. Витоки української державності. Державність України до XIX ст.

Тема 1. Витоки українського народу та його державності

Поява людини на території України. Суспільна організація, знаряддя праці, житло: палеоліт, мезоліт, неоліт. Неолітична революція та найважливіші досягнення ранньої землеробської культури. Трипільська культура. Бронзовий вік на теренах України. Кіммерійці, скіфи, сармати. Їх культурні здобутки. Античні міста-держави у Причорномор'ї. Причини грецької колонізації. Грецький поліс, його особливості. Східні слов'яни у давнину.

Тема 2. Україна княжої доби

Передумови утворення держави на Русі. «Норманська теорія» походження Київської Русі та її оцінка в сучасній історіографії. Соціально-економічний та політичний лад. Ранньофеодальний характер Київської Русі. Олег. Ігор. Ольга. Боротьба з печенігами. Походи на Візантію. Прихід до влади Володимира Великого. Київська Русь – якісно новий етап у розвитку слов'янської культури. Прийняття християнства і його значення для розвитку культури. Діяльність Ярослава Мудрого та міжусобиці після його смерті. Правління Володимира Мономаха. Причини феодальної роздробленості Київської Русі. Князівства Середнього Подніпров'я. Галицько-Волинське князівство. Боротьба проти монголо-татарських завойовників. Наслідки монголо-татарської навали для розвитку українських земель. Міста – центри культури. Визначні пам'ятки Києва та архітектурні споруди Чернігова. Культурні зв'язки Київської Русі з сусідніми країнами. Культурні традиції Київської Русі. Історичне значення Київської Русі та Галицько-Волинської держави.

Тема 3. Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.). Козацька доба

Включення українських земель до складу Литовської держави. Політика великих литовських князів Гедиміна, Ольгерда, Ягайла на українських землях. Передумови польсько-литовської інтеграції. Кревська унія (1385 р.) та зміна політичного курсу Литви. Діяльність князя Вітовта. Городельська унія. Ліквідація удільних князівств. Українські землі у XV – першій половині XVI ст. Люблінська унія (1569 р.) та її наслідки для України. Брестська церковна унія (1596 р.). Соціальна структура українських земель литовсько-польської доби. Форми державного управління в Речі Посполитій. Магдебурзьке право.

Виникнення українського козацтва. Причини виникнення козацтва як самостійної станової групи. Створення Запорізької Січі – зародка української національної державності. Д. Вишневецький. Військово-політична організація Запорізької Січі. Звичаєве право запорізьких козаків. Реєстрове козацьке військо. Піднесення козацтва в другій половині XVI ст. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої третини XVII ст. Причини поразки та наслідки повстань. Гетьман П. Сагайдачний і його політика розбудови автономної української держави у складі Речі Посполитої.

Духовні орієнтири в Україні XIV – першої половини XVII ст.: збереження традицій Київської Русі та православних цінностей, розширення зв'язків із Західною Європою, впровадження раціональних і світських начал. Утворення системи освіти. Українці в системі західноєвропейської освіти. Ю. Дрогобич, П. Русин, С. Оріховський. Православні полемісти: І. Вишенський, Г. Смотрицький та ін. Острозька школа. К. Острозький. Книгодрукування. І. Федоров. Православні братства в Україні. Посилення національно-релігійного гноблення. Освітня і громадсько-

політична діяльність П. Могили. Роль церкви у збереженні самобутності українців. Етнічна консолідація й національно-духовне піднесення українського народу у XV – перший пол. XVII ст.

Тема 4. Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави. Велика руїна

Причини, рушійні сили, характер та основна мета визвольної боротьби. Проблема її типології та періодизації. Повстання Б. Хмельницького. Бойові дії 1648 – 1649 рр. Зборівський договір. Війна з Польщею 1650 – 1653 рр. Організація української державності. Адміністративно-територіальний устрій. Соціальні відносини. Зовнішня політика. Українсько-російські зв'язки. Рада в Переяславі у січні 1654 р. «Березневі статті». Вхід України під протекторат Росії. Порушення Переяславської угоди царем. Зовнішня політика Б. Хмельницького 1655 – 1657 рр. Укладання україно-шведського союзу. Історичне значення Б. Хмельницького.

Ліквідація спадкоємного гетьманату. Політика І. Виговського. Наростання невдоволення політикою І. Виговського серед частини козацтва, придушення повстання М. Пушкаря. Умови гадяцького договору (1658 р.). Конотопська битва. Ю. Хмельницький. Підписання нового Переяславського договору 1659 р. Розкол України на Правобережну та Лівобережну. П. Тетеря. І. Брюховецький. Обмеження прав Української козацької держави у другій половині XVIII ст. Поділ України між Росією та Польщею. Андрусівське перемир'я 1667 р. Гетьман П. Дорошенко та його боротьба за збереження єдності України. Розкол України на два гетьманства. Бучацький мирний договір 1672 р. Капітуляція П. Дорошенка перед московським військом. Підписання «Вічного миру» між Росією та Польщею 1686 р. Причини поразки та історичне значення української національної революції.

Розвиток української культури в новому історичному контексті, що обумовлений визвольною війною середини XVII ст., створенням і функціонуванням української держави. Взаємозалежність і взаємопереплетіння національно-визвольної боротьби і руху за відродження української культури. Доба «козацького ренесансу». Меценатська та культурницька діяльність І. Мазепи. Негативний вплив поділу України на розвиток культури. Нерівномірність протікання культурних процесів у різних регіонах України. Розповсюдження народних дум, історичних пісень і переказів про події народно-визвольної боротьби, її ватажків.

Тема 5. Політичний та культурний розвиток України в XVIII ст. Ліквідація української автономної державності

Імперська доктрина Росії щодо України. Гетьманування І. Мазепи. Північна війна. Таємні переговори І. Мазепи з Карлом XII та Станіславом Ліщинським. Знищення Батуріна. Полтавська битва 1709 р. Гетьман П. Орлик та його Конституція 1710 р. Українська політика Петра І. Гетьманування І. Скоропадський. «Перша малоросійська колегія» 1722 р. П. Полуботок – наказний гетьман. Останні гетьмани Д. Апостол, К. Розумовський. Тимчасове поновлення автономної української державності. Ліквідація української державності урядом Катерини II. Друга Малоросійська колегія. Ліквідація Запорозької Січі 1775 р. і подальша доля козацтва. Соціально-економічний, політичний розвиток Правобережної та Західної України. Коліївщина 1768 р. Заселення Південної України. Поділи Польщі та перехід українських земель до Російської та Австрійської імперій. Ліквідація Кримського ханства. Історичне значення Запорізької Січі та Української Гетьманської держави.

Антиукраїнська мовна та освітянська політика російського та польського урядів. Література, театр, музика. Українське бароко. Утвердження бароко як провідної світоглядної позиції часу. Козацтво, духовенство, освітянство – головні суб'єкти утвердження національних начал в культурі. Відбиття культурних спрямувань у мистецтві. Бароковий світогляд як основа мистецтва доби.

Тема 6. Відродження ідеї українського національного самовизначення та державності в XIX ст. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій

Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі іноземних держав. Національна політика російського й австрійського урядів. Національно-визвольний рух в Україні XIX ст. Кирило-Мефодіївське товариство Т.Г. Шевченка – ідейний натхненник українського відродження. Соціально-економічна політика австрійського уряду щодо українських земель. Діяльність «Товариства священників» та культурно-освітнього гуртка «Руська трійця». Твір «Русалка Дністрова». Події революції 1848 – 1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна Руська Рада. Українці у першому парламенті Австро-Угорщини. Діяльність напрямів у суспільно-політичному русі Західної України:

москвофіли, народовці і радикали. Суспільні течії та рухи другої половини XIX ст.: народники, соціал-демократи, ліберали та український національний рух. М. Драгоманов – автор концепції громадського соціалізму. Валуєвський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 р. Зародження національно-політичного руху в Україні. Поява українських політичних партій. Діяльність М. Грушевського.

Криза феодально-кріпосницької системи в Російській та Австро-Угорській імперіях. Реформи 1860–1870-х рр., що прискорили капіталістичний розвиток України. Індустріалізація економіки: завершення промислового перевороту. Капіталізація сільського господарства. Особливості капіталізації Західної України. Розшарування селянства. Формування робітничого класу. Процес політизації українського суспільства та визвольного руху. Політичні партії та їх практична діяльність у створенні національної державності. Автономісти та самостійники. М. Міхновський. Національний рух у роки революції 1905–1907 рр. Боротьба у Державній думі за автономію України та українізацію освіти. Об'єднання українських депутатів в «Українську думську громаду». Політичне становище після поразки революції. Формування режиму політичної реакції. Аграрна політика Столипіна на Україні, її економічні та політичні наслідки. Переселенський рух українського селянства на схід Російської імперії. Трудова міграція з українських земель Австро-Угорщини.

Несприятливі соціально-політичні та економічні умови для розвитку національної культури. Освіта. Заснування та діяльність світських вищих та середніх навчальних закладів. В. Каразін, М. Максимович. Церковна освіта. Розвиток вищої технічної освіти. Урядова політика денаціоналізації та русифікації. Діяльність української інтелігенції по формуванню національної свідомості українців. Формування і розвиток української літературної мови. І. Котляревський, Т. Шевченко. Розвиток української етнографії. Становлення і розвиток української історичної науки. Українське меценатство та його роль в розвитку української культури. Мистецькі здобутки в літературі, образотворчому мистецтві, музиці, театрі.

Змістовий модуль 2. Відродження національної свідомості. Українська державність XX – XXI ст. Україна в контексті європейського історичного процесу

Тема 7. Українські землі в роки Першої світової війни. Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.

Україна в геополітичних планах країн Антанти і Троїстого союзу. Ставлення населення і політиків до війни. Формування легіону Українських січових стрільців. Воєнні дії на території України в роки війни. Вплив Першої світової війни на розвиток буржуазно-демократичної революції в Російській імперії.

Політична ситуація в Україні після Лютневої революції. Створення Центральної Ради. Повернення в Україну М. Грушевського, висування вимоги національно-територіальної автономії України. Скликання Українського національного конгресу. Відновлення діяльності українських політичних партій та громадських організацій. I Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального Секретаріату. Пошуки компромісу з Тимчасовим урядом. II Універсал Центральної Ради. Україна в умовах загальної революційної кризи в країні. Перемога збройного повстання в Петрограді і політика Центральної Ради. III Універсал Центральної Ради. Проголошення Української Народної Республіки.

Вибори до Установчих зборів на Україні і їх наслідки. «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради». I Всеукраїнський з'їзд Рад. Проголошення Української Республіки Рад у Харкові. Початок загального наступу радянських військ проти УНР. IV Універсал Центральної Ради. Проголошення незалежності УНР. Бій під Крутами. Захоплення Києва військами М. Муравйова. Початок переговорів між УНР і країнами Четвертного союзу у Бресті. Умови договору. Німецько-австрійська окупація України. Причини і наслідки конфлікту Центральної Ради і німецько-австрійської адміністрації. Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р. Внутрішня і зовнішня політика гетьманського уряду. Національно-культурна політика. Боротьба антигетьманських сил в Україні. Причини падіння гетьманату. Проголошення ЗУНР. Перетворення в Західній Україні. Боротьба з польською експансією. УГА. Створення Директорії, її склад, внутрішня і зовнішня політика. Акт злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919р.

Загальний наступ радянських військ. Неспроможність армії Директорії чинити опір. Відступ Директорії з Києва, пошуки союзників. Відновлення радянської влади в Україні у 1919 р. Політика радянсько-більшовицького уряду України. Боротьба з політикою «воєнного комунізму». Н. Махно. Захоплення території України денікінськими військами. Характерні риси денікінського окупаційного

режиму. «Зимовий похід» армії УНР тилами Білої, а потім – Червоної армій. Розгром Денікіна. Встановлення радянської влади в Україні втретє і остаточно. Останні спроби Білої армії П. Врангеля перехопити ініціативу та ліквідація його війська. Зближення УНР і Польщі. Варшавський договір. Радянсько-польська війна. Римський радянсько-польський мирний договір 1921 р. Основні причини поразки Української національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр.

Відродження національної освіти. Створення Всеукраїнської спілки «Просвіт». Заснування Української Академії Наук. Література. Збереження традицій класичної літературної спадщини. Найпомітніші твори нової генерації українських письменників. Розвиток театру. Товариство «Український національний театр». Створення хорових та музичних колективів, ансамблів, мандрівних хорових капел. Книгодрукування. Преса. Офіційні україномовні друковані органи.

Тема 8. Міжвоєнний період історії українського народу

Розруха народного господарства за «воєнного комунізму». Економічна криза. Голод 1921 – 1923 рр. Соціально-політична криза. Повстання селянства проти продрозкладки та політики «воєнного комунізму». X з'їзд РКП(б) у березні 1921 р. Перехід від політики «воєнного комунізму» до Непу. Сутність Непу. Основні зміни в період Непу: у сільському господарстві, у промисловості, у галузі торгівлі і фінансів. Особливості реалізації Непу в Україні. Причини згортання Непу. Державний статус України на початку 20-х рр. Різні підходи до об'єднання республік: принцип федерації (В. Ленін) і принцип автономізації (Й. Сталін). Утворення СРСР. Вхід України до СРСР і втрата нею державного суверенітету.

Особливості процесу індустріалізації в Україні. Труднощі індустріалізації. Джерела індустріалізації. Позитивні і негативні наслідки індустріалізації. Більшовицька доктрина щодо селянства. Причини колективізації сільського господарства. Насильницьке залучення селян до колгоспів. Проголошення суцільної колективізації. Голодомор 1932 – 1933 рр. «Закон про п'ять колосків». Масштаби та наслідки Голодомору. Демографічні втрати. Формування тоталітарного режиму. Інтеграція компартії в державний апарат. Створення розгалуженого репресивно-карального апарату. Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні. Монополія на владу, ідеологію, керування економікою. Бюрократизація політичної системи радянського суспільства. Масові репресії та їх напрями. «Великий терор» 1937 – 1938 рр. Соціально-економічний, політичний розвиток західноукраїнських земель, Закарпаття, Буковини.

Урядова політика «коренізації». «Українізація» освіти. Розробка і затвердження українського правопису 1928 р. М. Скрипник. Розвиток українського друкарства. Українізація діловодства. Товариства «Просвіти». Розвиток національної освіти. Формування національної самосвідомості. Повернення з еміграції представників національно-свідомої української інтелігенції. Національно-культурне відродження. Релігійне життя в Україні. Розвиток культур національних меншин. Причини згортання українізації. Знищення національно свідомої української інтелігенції. Становище в галузі освіти. Антицерковна політика держави. Ліквідація УАПЦ.

Тема 9. Україна в роки Другої світової війни. Перші повоєнні роки в Україні

Політика великих держав напередодні війни щодо України. Мюнхенська змова і справа Закарпатської України. Договір про ненапад між СРСР і Німеччиною. Таємний протокол і питання західноукраїнських земель. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної Армії на західноукраїнські землі. Приєднання до Радянського Союзу Західної України, Північної Буковини та Південної Бессарабії. Соціально-економічні та політичні перетворення на західноукраїнських землях. Репресії проти місцевого населення. Напад фашистської Німеччини на СРСР. Український напрям у планах «Барбаросса». Створення Південно-Західного і Південного фронтів для оборони України. Причини поразок радянських військ. Оборонні бої влітку-восени 1941 р. (оборона Одеси, Києва, Севастополя). Мобілізація економічного, соціально-політичного потенціалу України на відсіч агресору. Евакуація. Остаточна окупація України.

Розгром німецько-фашистських військ під Москвою. Контрнаступ радянських військ в Україні. Поразки Червоної Армії в районі Харкова та Криму. Відступ до Волги і Кавказу. Німецько-фашистський окупаційний режим. Розчленування України між зонами окупації. Нацистський окупаційний режим. Концтабори та масове знищення людей. Голокост. Остарбайтери. Народна боротьба на окупованій території. Радянський рух опору: партизанські закони, створення Українського штабу партизанського руху. Основні форми боротьби партизан. Національно-визвольний рух опору. Проголошення ОУН акту відновлення державності 30 червня 1941 р. та його наслідки. Причини

глибоких ідеологічних суперечностей між двома течіями руху Опору в Україні. Політика ОУН щодо фашистських окупантів. Створення та діяльність УПА. Сталінградська битва і початок визволення України. Звільнення перших населених пунктів України у східному Донбасі у грудні 1942 р. Масове визволення українських земель в ході Курської битви. Форсування Дніпра і визволення Києва. Завершальні бої за визволення території республіки. Відкриття союзниками другого фронту. Визволення народів Європи від фашистських окупантів. Капітуляція Німеччини. Розгром імперіалістичної Японії. Внесок українського народу в перемогу над Німеччиною та її союзниками. Людські й матеріальні втрати України.

Адміністративно-територіальні зміни. Україна в ООН та міжнародних організаціях. Відбудовчі процеси у господарстві. Голод 1946–1947 рр. Зміни в житті та побуті населення. Відновлення політики «радянзації» в західних областях України. Перехід УПА до збройного підпілля. Придушення визвольного руху 1944–1954 рр. Операція «Вісла». Особливості суспільно-політичного життя. Освіта. Наука. Література і мистецтво.

Тема 10. Суспільно-політичний, соціально-економічний розвиток України від 1950-х до початку 1980-х рр.

Смерть диктатора Й. Сталіна. Початок процесу десталінізації. Внутрішньополітичне становище України у середині 50-х років. Стан промисловості та сільського господарства. Соціальне та економічне життя населення. Входження Кримської області до складу УРСР. XX з'їзд КПРС і початок лібералізації. Засудження культу особи Й. Сталіна. Реабілітація жертв сталінських репресій. Лібералізація радянського кримінального законодавства. Ставлення в суспільстві до діяльності М. Хрущова. Загострення боротьби серед вищого партійного керівництва. Реформа в управлінні господарством. Розвиток промисловості. Аграрна політика у другій половині 50-х – першій половині 60-х рр. Нові явища у соціальній сфері. Зрушення у повсякденному житті населення. Науково-технічна революція. Реформи освіти. Здобутки науки. Посилення русифікації. «Шістдесятництво» в українській культурі. Зародження дисидентського руху в Україні та його особливості. Релігійна політика.

Жовтневий пленум 1964 р. та його рішення. Згортання демократичних процесів. Посилення централізованої командно-адміністративної системи управління і обмеження суверенітету республіки. Діяльність в Україні П. Шелеста і усунення його з посади першого секретаря ЦК Компартії України. Діяльність В. Щербицького. Русифікація. Спроби реформування економіки в другій половині 60-х років. Посилення бюрократичного централізму. Деформації в соціально-економічному розвитку. Зміни в соціальній та національній структурі населення. Деформації в суспільно-політичному житті. Політико-ідеологічна криза системи. Конституція СРСР 1977 р. та Конституція УРСР 1978 р. Освіта. Здобутки і проблеми науки. Розвиток літератури. Суперечливі тенденції в розвитку українського мистецтва. Активізація опозиційного руху в другій половині 60-х – 70-ті роки. Форми діяльності дисидентів, їхні політичні вимоги, боротьба за національне визволення.

Тема 11. Україна і процес перебудови в СРСР

Зміни у партійно-державному керівництві країни після смерті Л. Брежнєва. М. Горбачов і шляхи виходу з кризи. Періодизація перебудови. Проведення економічних реформ. Реформа політичної системи. Чорнобильська катастрофа. Погіршення економічної ситуації в Україні у другій половині 1980-х років. Становище в сільському господарстві. Продовольчі труднощі. Формування економічних передумов розпаду СРСР. Відродження національно-визвольних процесів. Поява масових рухів і організацій. Відновлення Української Гельсінської спілки. Радикалізація політичних сил. Протистояння між реформаторським і консервативними силами у КПРС. Зародження багатопартійності. Початок формування Народного руху України за перебудову. Перші демократичні вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р., їх перебіг та результати. Проголошення державного суверенітету України 16 липня 1990 р. Спроба державного перевороту в СРСР. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Припинення існування Радянського Союзу і утворення СНД. Причини розпаду СРСР. Активна участь діячів «нової хвилі» української культури в процесах відродження.

Тема 12. Розбудова незалежної української держави

Розбудова державотворчих процесів. Становлення владних структур. Особливості трансформації Верховної ради УРСР у вищий законодавчий орган незалежної України. Формування збройних сил

незалежної України. Економічні проблеми. Об'єктивні і суб'єктивні труднощі формування національної економіки. Прорахунки у здійсненні реформ. Спад виробництва. Становище у сільському господарстві. Проблема утвердження приватної власності на землю. Створення власної фінансової системи. Запровадження гривні. Основні підсумки економічних перетворень 1991–1999 рр. Початок економічного зростання. Соціальна сфера. Зміни в чисельності та соціальному складі населення. Переформування політичних сил після перемоги Л. Кучми на виборах. Відновлення конституційного процесу. Прийняття Конституції України 1996 р. та її значення. Проблеми конституційної реформи. Президентські вибори 1994, 1999, 2004, 2010, 2014 та 2019 рр. «Помаранчева» революція та її історичне значення. Революція гідності 2013-2014 рр. Анексія Криму. Антитерористична операція на Сході України. Війна України з Росією.

Міжнародне визнання незалежності України. Основні напрямки зовнішньої політики України. Ядерне роззброєння. Будапештський 1994 р. Меморандум про гарантії безпеки України. Участь України в загальноєвропейському процесі. Діяльність України в ООН. Вступ до ради Європи. Відносини з сусідніми державами. Європейський та євроатлантичний вектор зовнішньої політики України (угода про асоціацію з ЄС, співпраця з НАТО). Нові тенденції в культурному та духовному житті. Процес національного відродження. Здобутки у формуванні громадянського суспільства. Запровадження принципів гендерної рівності, протидія насильству у сім'ї. Політика держави щодо релігії та церкви. Українська діаспора.

Теми лекційних занять

№	Назва теми	Години
1	Витоки українського народу та його державності	2
2	Україна княжої доби	2
3	Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.). Козацька доба	2
4	Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави. Велика руїна	2
5	Політичний та культурний розвиток України в XVIII ст. Ліквідація української автономної державності	2
6	Відродження ідеї українського національного самовизначення та державності в XIX ст. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій	2
7	Українські землі в роки Першої світової війни. Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.	2
8	Міжвоєнний період історії українського народу	2
9	Україна в роки Другої світової війни. Перші повоєнні роки в Україні	2
10	Суспільно-політичний, соціально-економічний розвиток України від 1950-х до початку 1980-х рр.	2
11	Україна і процес перебудови в СРСР	2
12	Розбудова незалежної української держави	2
Разом		24

Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Україна княжої доби	2
2	Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.). Козацька доба	2
3	Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави. Велика руїна	2
4	Політичний та культурний розвиток України в XVIII ст. Ліквідація української автономної державності	1
5	Відродження ідеї українського національного самовизначення та державності в XIX ст. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій	1
6	Українські землі в роки Першої світової війни. Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.	2
7	Міжвоєнний період історії українського народу	2
8	Україна в роки Другої світової війни. Перші повоєнні роки в Україні	2
9	Розбудова незалежної української держави	2
Разом		16

Самостійна робота

№	Назва теми	Години
1	Витоки українського народу та його державності	6
2	Україна княжої доби	7
3	Українські землі під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.). Козацька доба	6
4	Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави. Велика руїна	7
5	Політичний та культурний розвиток України в XVIII ст. Ліквідація української автономної державності	7
6	Відродження ідеї українського національного самовизначення та державності в XIX ст. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій	7
7	Українські землі в роки Першої світової війни. Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.	7
8	Міжвоєнний період історії українського народу	7
9	Україна в роки Другої світової війни. Перші повоєнні роки в Україні	7
10	Суспільно-політичний, соціально-економічний розвиток України від 1950-х до початку 1980-х рр.	6
11	Україна і процес перебудови в СРСР	6
12	Розбудова незалежної української держави	7
Разом		80

8. Система оцінювання та вимоги

Загальна система оцінювання курсу	Оцінювання знань ЗВО здійснюється за 100-бальною шкалою з подальшим переведенням у національну шкалу (шкалу Університету) та шкалу ECTS, відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету “Чернігівська політехніка”» https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/polozhennya-pro-potochne-ta-pidsumkove-oczinuyuvannya-znan-zdobuvachiv-vo.pdf. Система оцінювання знань з навчальної дисципліни включає поточний та семестровий контроль знань. ЗВО може набрати до 75% (75 балів) підсумкової оцінки за виконання протягом семестру всіх видів робіт і до 25% (25 балів) підсумкової оцінки на екзамени, які сумуються в загальну оцінку за курс. Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із здобувачами вищої освіти під час лекцій, семінарських занять, усного та письмового опитувань здобувачів вищої освіти, оцінювання результатів неформальної освіти та виконання самостійної роботи. Семестровий контроль проводиться у формі екзамену відповідно до графіку навчального процесу згідно затвердженого розкладу. Для складання існують білети. Білети складаються з трьох питань (1 та 2 теоретичні питання – до 8,5 балів, 3 теоретичне питання – до 8 балів). У 7-8,5 (7-8) балів оцінюється відповідь на питання, яка є повною, її зміст відповідає сутності поставленого питання, (допускаючи при цьому 1-2 незначні помилки). 5-6 балів – відповідь правильна, послідовна, логічна, але ЗВО допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу; 3-4 бали ЗВО володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, нечітко, а інколи й невірно формулює основні теоретичні положення; 1-2 бали ЗВО виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу; відповідь не розкриває поставлених запитань чи завдань; допускає грубі помилки; 0 балів – ставиться коли відповідь на питання є повністю неправильною. Оцінювання успішності ЗВО під час семестрового контролю вноситься у відомість успішності та навчальну картку здобувача вищої освіти в автоматизованій системі управління – АСУ «ВНЗ».
Семінарські (практичні) заняття	Усне опитування включає в себе опитування за будь-яким питанням, винесеним на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання інших ЗВО, відповідь на питання для повторення (з тем, що було вивчено раніше). Максимальна кількість балів може бути виставлена ЗВО, підготовленим до відповідей на усі питання теми, включаючи питання винесені на самостійне опрацювання. За кожне виконане завдання здобувач вищої освіти отримує певну кількість балів з урахуванням максимальної кількості балів. Здобувач вищої освіти за роботу на семінарських заняттях змістовних модулів може отримати до 9,5 (9) балів. Складові частини оцінки: відповідь на питання (виконання індивідуальних завдань) – до 9,5 (9) балів; доповнення – до 7,5 (7) балів; запитання – до 2 балів. Загальна максимальна кількість балів за семінарські заняття – 75. Оцінюючи відповідь ЗВО, викладач керується такими критеріями, як: 8-9,5 (8-9) балів – повне, послідовне та обґрунтоване викладення матеріалу. Відповідь свідчить про

	глибоке розуміння питання та його зв'язок з іншими темами та питаннями. 6-7 балів – ЗВО дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач відповідає не чітко. 4-5 бали – ЗВО виявляє знання і розуміння основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає суттєві помилки і усвідомлює їх тільки після повторної вказівки викладача. Викладає матеріал не послідовно. Відповіді на уточнюючі запитання дає не одразу, не впевнено та не чітко. На додаткові питання викладача не відповідає, або відповідає дуже поверхово. 2-3 бали – ЗВО у відповіді припускається грубих помилок і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача; поверхово орієнтується в питанні та темі, яка обговорюється на семінарському занятті. 1 бал – ЗВО намагається відтворити зміст матеріалу, однак взагалі не розуміє його змісту. 0 балів отримує ЗВО, який відмовляється відповідати на запитання.
Умови допуску до підсумкового контролю	До підсумкового семестрового контролю допускаються ЗВО, які виконали всі обов'язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 35 балів і більше. У випадку, якщо ЗВО протягом семестру не виконав у повному обсязі передбачених робочою програмою навчальної дисципліни всіх видів навчальної роботи, має більше 30% пропусків навчальних занять (без поважних причин) від загального обсягу аудиторних годин відповідної навчальної дисципліни або не набрав мінімально необхідну кількість балів (тобто кількість балів, яка сумарно з максимально можливою кількістю балів, які ЗВО може отримати під час семестрового контролю не дозволить отримати підсумкову оцінку «задовільно – Е, 60 балів»), (35 балів), то він не допускається до складання екзамену під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість. На ліквідацію академічної заборгованості виноситься весь обсяг теоретичного матеріалу, що передбачений робочою програмою навчальної дисципліни. Академічна заборгованість повинна бути ліквідована до атестації здобувача вищої освіти, а у випадку коли заборгованість виникла з дисципліни, знання, уміння та навички з якої, відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівця, потрібні для вивчення навчальних дисциплін наступного семестру, то така заборгованість повинна бути ліквідована до початку нового семестру. Академічна заборгованість ліквідується здобувачами вищої освіти протягом наступних семестрів згідно з розкладами ліквідації академзаборгованості, що затверджуються директором ННІ за поданням відповідних кафедр. Результати ліквідації академзаборгованості відображаються в ліквідаційній відомості успішності.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю		Кількість балів
<i>Змістовий модуль 1. Витоки української державності. Державність України до XIX ст.</i>		0...37,5
1	Робота на 1-му семінарському (практичному) занятті	0...9,5
2	Робота на 2-му семінарському (практичному) занятті	0...9

3	Робота на 3-му семінарському (практичному) занятті	0...9,5
4	Робота на 4-му семінарському (практичному) занятті	0...9,5
Змістовий модуль 2. Відродження національної свідомості. Українська державність XX – XXI ст. Україна в контексті європейського історичного процесу		0...37,5
1	Робота на 1-му семінарському (практичному) занятті	0...9,5
2	Робота на 2-му семінарському (практичному) занятті	0...9
3	Робота на 3-му семінарському (практичному) занятті	0...9,5
4	Робота на 4-му семінарському (практичному) занятті	0...9,5
Усього поточний і проміжний модульний контроль		0...75
Семестровий контроль (екзамен)		0...25
Разом		0...100

Шкала оцінювання результатів навчання

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (диференційований залік)	
		для екзамену (диференційованого заліку), курсового проєкту (роботи), практики, атестації	для заліку
90-100	A (відмінно)	відмінно	зараховано
82-89	B (дуже добре)	добре	
75-81	C (добре)		
66-74	D (задовільно)	задовільно	
60-65	E (достатньо)		
0-59	FX (незадовільно)	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання

9. Обладнання та програмне забезпечення. Для проведення лекційних та семінарських (практичних) занять можуть використовуватися мультимедійний проектор, ноутбук, система відеоконференцзв'язку Microsoft Teams (для дистанційного або змішаного навчання), навчальна платформа Moodle.

10. Політики курсу.

У випадку, якщо здобувач протягом семестру не виконав у повному обсязі всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовані лабораторні роботи або не набрав мінімально необхідну кількість балів (35), він не допускається до складання екзамену під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість у порядку, передбаченому [«Положенням про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів НУ «Чернігівська політехніка»»](#). Повторне складання екзамену з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється. У випадку повторного складання екзамену всі набрані протягом семестру бали анулюються, а повторний екзамен складається у вигляді спілкування по питанням.

До загальної політики курсу відноситься дотримання принципів відвідування занять у відповідності до затвердженого розкладу, а також вільного відвідування лекційних занять для осіб, які отримали на це дозвіл відповідно до [«Порядку надання дозволу на вільне відвідування занять здобувачам вищої освіти НУ «Чернігівська політехніка»»](#). Запорукою успішного вивчення

дисципліни є активність та залучення під час проведення семінарських/практичних та лекційних занять – відповіді на запитання викладача (як один з елементів поточного контролю), задавання питань для уточнення незрозумілих моментів, вирішення практичних завдань. Консультації відбуваються в аудиторіях університету у відповідності до затвердженого розкладу або ж особистих чи групових консультацій (через вбудований форум) на сторінці курсу в системі дистанційного навчання НУ «Чернігівська політехніка». За об'єктивних причин (наприклад, карантин, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись дистанційно за погодженням із деканатом та викладачем, що читає курс.

Політика користування ноутбуками / смартфонами

Прохання до здобувачів тримати смартфони переведеними у беззвучний режим протягом лекційних та семінарських (практичних) занять, так як дзвінки, переписки та спілкування у соціальних мережах відволікають від проведення занять як викладача, так й інших здобувачів. Ноутбуки, планшети та смартфони не можуть використовуватися в аудиторіях під час занять та під час проведення підсумкового контролю (за виключенням проходження тестового контролю в системі Moodle).

Політика заохочень та стягнень

За результатами навчальної, наукової або організаційної діяльності здобувачів вищої освіти за курсом їм можуть нараховуватися додаткові бали – до 15 балів, у залежності від вагомості досягнень. Види позанавчальної діяльності, за якими здобувачі вищої освіти заохочуються додатковою кількістю балів: участь у міжнародних проектах, наукові дослідження, тези, участь у науково-практичних конференціях, винаходи, патенти, авторські свідоцтва за напрямками курсу.

Політика академічної доброчесності

Академічна доброчесність повинна бути забезпечена під час проходження даного курсу (принципи описані у [Кодексі академічної доброчесності НУ «Чернігівська політехніка»](#)). Списування під час проміжного та підсумкового контролів, виконання практичних завдань на замовлення, підказки вважаються проявами академічної недоброчесності. Від усіх слухачів курсу очікується дотримання академічної доброчесності у зазначених вище моментах. До здобувачів вищої освіти, у яких було виявлено порушення академічної доброчесності, застосовуються різноманітні дисциплінарні заходи (включаючи повторне проходження певних етапів).

Правила перезарахування кредитів

Кредити, отримані в інших закладах вищої освіти, а також результати навчання у неформальній та/або інформальній освіті, можуть бути перезараховані викладачем у відповідності до положення [«Порядок визначення академічної різниці та перезарахування навчальних дисциплін у НУ «Чернігівська політехніка»](#)». Визнання результатів навчання у неформальній освіті розповсюджується на окремі змістові модулі (теми) навчальної дисципліни.

11. Рекомендована література.

1. Бакалець О.А. Історія України з найдавніших часів до початку ХХІ століття. Підручник. (Конспекти лекцій, персоналії, таблиці, документи, хронологія, тести, словник). Львів : Магнолія 2006, 2024. 597 с.
2. Бойко О. Новітня історія України. 2014 – 2019 рр. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 160 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: Підручник. Київ : «Академвидав», 2021. 717 с.
4. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. Київ : Кондор, 2021. Т. 1. 314 с.; Т. 2. 464 с.
5. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
6. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. Київ : Саміт-книга, 2021. 472 с.
7. Історія української культури: підручник / В.А. Качкан, О.Ю. Величко, Н.М. Божко.; за ред. В.А. Качкана. 4-е вид. Київ : ВСВ «Медицина», 2021. 368 с.
8. Кульчицький С.В. Новітня історія України (1953 – 2023). Київ : Арій, 2024. 576 с.
9. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. Київ: ЦНЛ, 2020. 141 с.
10. Сергійчук В. Нариси з історії України. 2-ге вид. Київ: Вид-во Ліра-К, 2022. 660 с.

11. Турченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914 – 1945). Київ : Гельветика, 2021. 368 с.
12. Уривалкін О.М. Довідник з історії України. Т. 1 (з найдавніших часів й до кінця ХІХ століття). Київ : Центр учбової літератури, 2022. 446 с.
13. Хоткевич Г. Історія України (до кінця ХVІ ст.). К.: Центр навчальної літератури, 2020. 229 с.
14. Palii O. A History of Ukraine. A short course. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2021. 464 р.

Допоміжна.

1. Антропологічний код української культури і цивілізації [Текст]: [монографія: у 2 кн.]. / О.О. Рафальський [та ін.]; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса. Київ : ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса, 2020. Кн. 1. 428 с.; Кн. 2. 532 с.
2. Гирич І.Б. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина ХІХ – початок ХХ ст.) [Текст]: [монографія] / Ігор Гирич; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Українські пропілеї, 2020. 453 с.
3. Гуржій О., Ресент О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. Київ: Арій, 2023. 352 с.
4. Історія України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів / Укладач І. Тетарчук. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 188 с.
5. Історія української культури. Матеріали до вивчення дисципліни для здобувачів вищої освіти всіх напрямів підготовки денної і заочної форм навчання. / Укл. О.І. Крук Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 73 с.
6. Левицький М. Історія українського війська. Київ : Центр навчальної літератури. 2020. 846 с.
7. Ясновська Л., Крук О., Колєватов О. Пам'яткоохоронна діяльність на Чернігівщині в 20 – 30-х рр. ХХ ст. *Шрагівські читання: збірник наукових праць*. Чернігів : SCRIPTORIUM, 2022. Вип. 5. С. 145–151.

Інформаційні ресурси.

1. Бібліотека текстів з історії української культури, першоджерела з історії української літератури та мови, історії України. URL: <http://izbornyky.org.ua/>
2. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. URL: <http://memorial.kiev.ua/zhurnal/>
3. Історія України IX–XVIII ст. Літописи, давня українська література, літературознавство, історія, історичні мапи. URL: www.litopus.org.ua
4. Навчальні посібники, довідники з історії України. URL: <http://history.franko.lviv.ua>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
6. Національна історична бібліотека України м. Києва. URL: <http://www.nibu.kiev.ua/>
7. Національна парламентська бібліотека України. URL: <http://elib.nplu.org/>
8. Офіційний сайт Інституту археології НАН України. URL: <http://www.iananu.kiev.ua/>
9. Офіційний сайт Інституту історії України НАН України з його електронними ресурсами. URL: www.histiry.org.ua
10. Публікація документів на сайті «Козацтво ХV – ХХІ ст.». URL: www.cossackdom.com/dokumu.html
11. Система дистанційного навчання moodle НУ «Чернігівська політехніка». Курс «Історія української державності і культури». URL: <https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=7811>
12. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Софії та Олександра Русових. URL: <http://www.libkor.com.ua/>